68 20.3.85

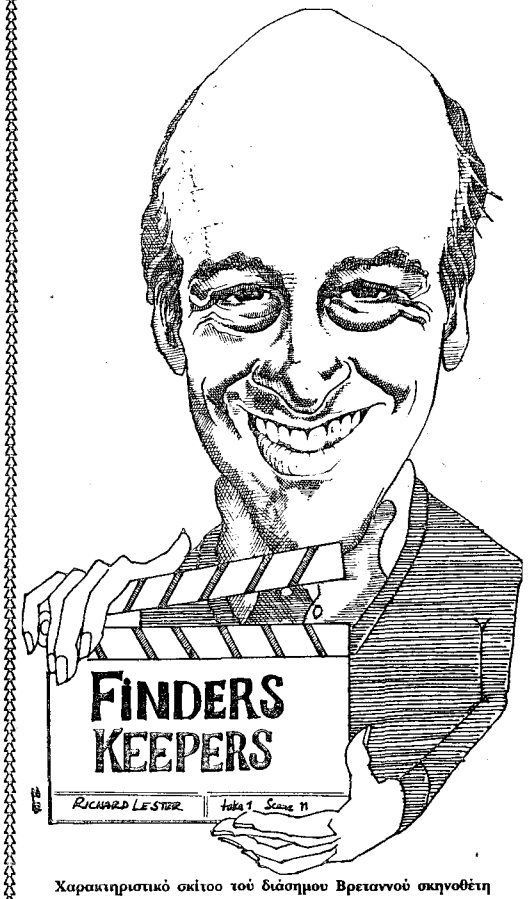

Χαρακτηριστικό σκίτσο τού διάσημου Βρεταννού σκηνοθέτη

Εξομολόγηση σκηνοθέτη

Λέστερ: Τά φίλμ μπορεί νά εἶναι σάν τά βαρόμετρα

Ἐκφράζουν τήν ἐποχή τους καί τόν τρόπο γυρίσματος

Στά 25 χρόνια πού κάνει ταινίες, ὁ Ρίτσαρντ Λέστερ ἔχει σκηνοθετήσει μερικές ἀπό τίς πιό καλές καί πιό ἀξέχαστες κωμωδίες αὐτής τής περιόδου: ἀπό τίς κοινωνικές σάτιρες τοῦ 1960 μέχρι τίς μετέπειτα, ἀπό τό «Νάκ» μέχρι τούς «Τρεῖς σωματοφύλακες» ἀπό τά φίλμς τῶν Μπήτλς μέχρι τούς θρύλους τοῦ Σούπερμαν, ἡ δουλειά τοῦ Λέστερ μπορεί νά χαρακτηριστεί ἀπό ἕναν εὐχάριστο συνδυασμό ὀπτικῶν νκάνκς καί κοινωνικοῦ ρεαλισμοῦ.

Ο ζωγράφος τοῦ ὑπερρεαλισμοῦ

Νίκος Εγγονόπουλος: ἡ ποιητική πλευρά του

Από τήν προπολεμική ἐκπληξη στόν ἑλληνικότατο «Μπολιβάρ»

Τό πέρασμα τοῦ σουρεαλισμοῦ ἀπό τήν Ελλάδα σημειώνεται μέ τή στροφή τής ἑλληνικής ποίησης στή δεκαετία 1930–1940, κυρίως δέ ἐκφράζεται ἀπό τό Νίκο Εγγονόπουλο καί τόν Ανδρέα Εμπειρίκο, ἀλλά καί ἀπό ἄλλους. Ανεξάρτητα, ὡστόσο, ὁπό τό ποιοί ὑπήρξαν ὁμιγείς (;) σουρεαλιστές ποιητές, τό κίνημα τοῦ Μπρετόν, τοῦ Αραγκόν καί τόσων ἄλλων ἐπηρέασε πολλούς πνευματικούς ἀνθρώπους τής Ελλάδας - καί ἴσως ἐξακολουθεί νά ἐπηρεάζει, μέ διάφορη μορφή τώρα.

Αὐτόν τάν καιρά παρουσιάζεται στή Θεσσαλονίκη μιά ἀναδρομική ἔκθεση τοῦ Εγγονόπουλου, πού μπόρεσε τό ἴδιο σημαντικά νά ἐκφροστεί σουρεαλιστικά στήν ποίηση καί στή ζωγραφική. Νά πούμε μόνο πώς σήμερα πιά ὁ σουρεαλισμός εἶναι μιά πολύ κατανοητή - ἀπό σημαντικό ἀριθμό ἀνθρώπων - τάση στήν τέχνη καί στό λόγο. Εἶνοι γνωστό πόσο σατιρίστηκε ἡ ἀκόμη καί χλευάστηκε ὁ σουρεαλισμός στή χώρα μας. Σήμερα διαβάζει κανείς ἄνετα:

Μές ἀπ' τίς γρίλιες τίς κλειστές
στήν κίτρινη
τή φλόγα
τοῦ μεσημεριοῦ
- ὅταν τ' ἀγάλματα σιωποῦν
κι οἱ μύθοι στέργουν -
οἱ φωνές δονοῦν
πρώτα
ὀχνά
ἀργά
κι ὕστερα
βροντερά
καί γρήγορα
μές στό σοκάκι...

Εἶναι στίχοι τοῦ Εγγονόπουλου, πού δέ νομίζουμε ὁτι δημιουργοῦν πρόθλημα κατανόησης.

Απόλυτα συνεπής μέ τόν ἑαυτό του

Γιά τόν Εγγονόπουλο ἔχουν γράψει πολλοί - μιλάμε γιά τήν ποίησή του - ἀλλά ἐμεῖς θά προτιμήσουμε νά θυμηθοῦμε σήμερο τόν Γιώργο Θέμελη, τόν ποιητή πού ἦταν καί ἕνας ἄξιος δοκιμιογράφος, διαθάζοντας τά σχετικό κεφάλαιο ἀπό τό ἔργο του «Η νεότερη ποίησή μας», πού κυκλοφόρησε στά 1963. Γράφει ὁ Θέμελης:

«... Ο Εγγονόπουλος στόθηκε ὁπόλυτα συνεπής μέ τόν ἑαυτό του, θρήκε εὐθύς ἀπό τήν ἀρχή καί δέν ἀρνήθηκε οὔτε στιγμή τό πρόσωπό του. Φυσιογνωμία ἐξαιρετική ἔντονη, ἀραχνιάζει ἀπό τά νειας καί ἀναλογίας. Η περίπτωση εἶναι χαρακτηριστικό παρόδειγμα, ὁτι ἡ προσορμογή σέ ξένους τρόπους, πού ἔφερε καί στόν τόπο μας τήν ἀνατραπή τής σχηματοποιημένης παράδοσης, δέν ἔγινε ἀπό μιμητική ξενομανία. Εγινε ἀπό ὀνάγκη θαθιά. Καί ἴσως ὁ Εγγονόπουλος νά φανερώνει πιό ἔκτυπα ἀπό κάθε ἄλλον τή δημιουργική ἀφομοίωση καί τήν ἰδιοτυπία τής ἑλληνικής ἀναπνοής, ὁσο πιό χτυπητά καί ρηξικέλευθα ἀνατρεπτική φάνηκε ἀπ' ἔξω, ξαφνιάζοντας τοῦ ἀμύητους ὡς ἀρνητής καί εἰκονοκλάστης ἔξω καί πέρα ὁπά κόθε στοιχειώδη λογική».

Ας σημειωθεί ὁτι ἡ ἐμφάνιση τοῦ Εγγονόπουλου ἔγινε τό 1938 μέ τή συλλογή «Μήν ὁμιλεῖτε εἰς τόν ὁδηγόν». Στά χρόνια ἐκείνα κυριαρχοῦσε ἀκόμη ἡ ποίηση τοῦ Παλαμά, ὁ Σεφέρης κι ὁ Ελύτης δέν ἦταν γνωστοί στό μεγαλύτερο κοινό, ὁ Σκαρίμπας ἦταν «περίπτωση», ἀ Ρίτσος καί ὁ Βρετάκος ἀντιμετωπίζονταν οἀν νέοι ποιητές ἀκόμη. Αλλά, θέθαια, πρίν τόν Εγγονόπουλο, εἶχε ἐμφανιστεί ἀ Εμπειρίκος μέ τήν «Ψυκάμινό» του, προκλητικός γιά τοὺς πολλούς, τούς πλείοτους. Ωστόσο, ἐκείνος πού ουγκέντρωσε τά ἐχθρικά σχόλια καί τίς λοιδωρίες - ἀπό λογοτέχνες καί κάποιους δημοσιογράφους μέ λογοτεχνικές φιλοδοξίες - ἦταν ὁ Εγγονόπουλος, πού δέν εἶχε τήν ἀνεξαρτησία τοῦ Εμπειρίκου. Στόν πόλεμο τοῦ 1940–41 ὁ ζωγράφος καί ποιητής θρέθηκε στό μέτωπο καί μέ τό σπάσιμο τοῦ μετώπου πιάστηκε αἰχμάλωτος, ἐπί μήνες δούλεψε σέ ἔργο καί κόποτε δραπέτευσε καί κατέθηκε στή Θεσσαλονίκη μέ τό πόδια κι ἀπό ὄω στήν Αθήνα, ὁπου τόν θοήθησε ὁ Εμπειρίκος.

Μπολιβάρ ὁ Ἕλληνας

Μέ τήν κατοχή τής Ελλάδας ἀπό τοὺς Γερμανούς καί τοὺς Ιταλούς, ὁ ὑπερρεαλισμός ἐξοσθενεί. Οἱ πνευματικοί δημιουργοί ἔχουν νά ἀντιμετωπίσουν ζωτικά προθλήματα, οἱ ταλοιπωρίες τοῦ λοσού (πού σ' οὐτόν ἀνήκουν καί οἱ ποιητές καί πεζογράφοι) δημιουργοῦν νέο ψυχισμό, πού δέν εὐνοεῖ κινήματα οἀν τόν ὑπερρεαλισμό.

Ἡρωες τοῦ ὀγώνα γιά τήν ἀνεξαρτησία καί, σέ τελευταία ἀνάλυση ὁ ἴδιος ἀ Εγγονόπουλος, γιατί ὁ ποιητής, μιλώντας μαζί του, λέει: «ἑνα μονάχα εἶναι

Βασική σ' αὐτή τήν ἀντίληψη εἶναι ἡ πίστη τοῦ ποιητή, ὁτι ἀσο ἐθνικότερο εἶναι ἑνα ποίημα τόσο διεθνικότερο γίνεται τό θε-

ραίου παιδί».

Ξαναγυρίζουμε στήν ἐργοσία τοῦ Θέμελη γιά τόν Εγγονόπουλο, πού μιλώντας γιά τό «Μπολιθάρ» γράφει:

Τό ποίημα «Μπολιθάρ» εἶναι [illegible] ἑλληνικό μαζί καί πανανθρώπινο, μ ἑνα στέρεο περπάτημα, πού θυμίζει ἡρωικό ἔπος, ἀνώτερο καί σέ οὐσία καί σέ μορφή ἀπό κάθε [illegible] τοῦ παρουσία. Καί καθώς στό ἔργο τούτο παίρνει τίς μεγαλύτερες δυνατές διαστάσεις ἡ πνοή του, περνώντας ἀπό τήν ἔκφραση καταστάσεων καί μές ἀπ' αὐτήν σέ περιοχή ἀληθινής δημιουργίας, ὁ ποιητής θρίσκει τή δυνατότητα ν' ἀποτυπώσει τό ἰδιαίτερο στίγμα τοῦ ἑαυτού του, τήν πιό χαρακτηριστική στιγμή τοῦ προσώπου του, μέσα σέ συνειδησιακή καθαρότητα.

Ο ζωγράφος καί ὁ ποιητής

Πολύ ἔχει αὐξητηθεί ὀν ὁ Εγγονόπουλος εἶναι περισσότεο ποιητής ἡ περισοότερο ζωγράφος. Τό σωστότερο θά ἦταν νά πεί κανείς πώς ὁ ὑπερρεαλιστής καλλιτέχνης καί πνευματικός ἀνθρωπος εἶναι ἐξίσου σημαντικός καί στούς δύο δρόμους ἔκφρασης πού διάλεξε. Ο Αλέξης Αργυρίου, σ' ἑνα ἀπό τά κείμενά του γιά τό δημιουργό τοῦ «Μπολιθάρ» γράφει πώς «ὁ ἴδιος ὁ Εγγονόπουλος προτιμά νά χαρακτηρίζεται πρώτα σάν ζωγράφος καί κατόπιν ὡς ποιητής». Κι αὐτό τό εἰκάζει ἀπά τό δίσκο ὁπου ὁ Εγγονόπουλος διαθάζει Εγγονόπουλο καί ἀπό τό ἀτι στό θιογραφικό πού ὑπάρχει στό ἐξώφυλλο τοῦ δίσκου ἀφιερώνονται μόνο 10 γραμμές στόν ποιητή Εγγονόπουλο καί 25 ἀράδες στό ζωγράφο.

Οπως καί νά 'ναι, ἀ δημιουργός εἶναι ἐξίσου σημοντικός καί οἀν ποιητής, ἀλλά καί οἀν ὁ ἐντυπωσιακός ὑπερρεαλιστής ζωγράφος, μέ τή χαρακτηριστική τεχνοτροπία καί θεματολογία, ὁπου καί πάλι ἡ ἑλληνική παράδοση ἀποτελεί τή θαθιά πηγή ἀπ' ὁπου ἀντλεί ὁ Εγγονόπουλος.

Ο ἴδιος ὁ δημιουργός ἔγραψε κάποτε: «Ας σημειωθεί ὁτι ὁ γράφων δέν ὑπήρξε ποτέ θιασώτης τής ζωγραφικής τής λεγομένης ἀμηστρέ». Δηλαδή, ὁ ζωγράφος δέν θέλει νά ζωγραφίζει ἀφηρημένα. Οἱ πίνακές του εἶναι ὑπερρεαλιστικοί, ἀλλά εἰκονικοί. Σχετικά γράφει ἀ Αργυρίου:

«Νομίζω ὁτι μάλλον πρέπει καί τόν ποιητή Εγγονόπουλο νά τόν κατατάξουμε στήν ἴδια κατηγορία. Εμπνέεται ὁπό τό συγκεκριμένο καί δουλεύει μέ τρόπο συγκεκριμένο. Καί τά συγκεκριμένα δέν ἀλέθονται μέσα στή φαντασία του, ἔτσι πού νά ἐξαφανιστοῦν, ἀλλά μετασχηματίζονται ἀπό τή φαντασία (μέ τρόπο αὐθαίρετο ἴσως, σέ πρώτη ἐντύπωση) ἔτσι ὁμως πού: καί ἡ ρίζα τους νά ἀναγνωρίζεται καί τά αἴτημα γιά καινούργιο κοίταγμα τῶν πραγμάτων νά ἱκανοποιεῖται μέ τήν «παραμόρφωση» τοῦ ὑπαρκτοῦ.

Καί ὁ ἴδιος ὁ Εγγονόπουλος, μέ τήν εἰρωνία πού χαρακτηρίζει

Τά νέα θιθλία

Χαραλ. - Δημ. Γουνελά: «Η σοσιαλιστική συνείδηση στήν ἑλληνική λογοτεχνία 1897-1912»

Τό θιθλίο περιλαμθάνει τήν διδακτορική διατριθή τοῦ συγγραφέα ὁ ὁποίος παρατηρεί τήν Ιδεολογική συσχέτιση σοσιαλλισμοῦ μέ ἐθνισμό καί τήν διασυνδέει μέ τήν ὠφελιμιστική διάθεση πού ἐπικρατεί στή σύγχρονη διανόηση. Οπως δείχνει καί ὁ τίτλος, στή μελέτη τοῦ κ. Γουνελά, καταγρόφονται οἱ Ιδεολογικές ζυμώσεις τής περιόδου 1897-1912 καί παράλληλα ὀνιχνεύεται καί ὁξιολογεῖται ἀπό τήν ὁποψη περιεχομένου καί μορφής ἡ λογοτεχνία ὡς χώρος συνδεμένες μέ τά κοινωνικά καί Ιδεολογικά συμφροζόμενα. Η πίστη στήν ὑποκειμενική παρατήρηση σέ κότι πού ἐμμένουν ποιητές καί πεζογράφοι σάν τοὺς Παλαμά, Μαθίλη, Νιρθάνα, Χοτζόπουλο, Θεοτόκη, Καρκαθίτσα, Καμπύση, Καζαντζάκη, Σικελιανό καί ἄλλους, εἶναι συνυφασμένη μέ τήν πίστη πώς τό ἄτομο ἔχει τήν δυνατότητα νά ἀλλάξει τόν γύρω του κόσμο. Η πεποίθησή τους αὐτή συνέθαλε ὥστε οἱ πιό ἀποφασισμένοι νά γράψουν λογοτεχνήματα (πεζογραφία, ποίηση, θέατρο), στά ὁποία αἐ ὁμεση συνάρτηση μέ τίς καθολικές ἀξίες πού διαπραγματεύονται, ἐκφράζεται μιά δηκτική κοινωνική κριτική ἡ ἀπεικονίζεται ἑνας τύπος ἀπελευθερωμένου ἀτόμου πού συμθολίζει τόν κοινωνικά μεταρρυθμιστή. (Εκδόσεις «Κέδρος»).

Μηλιού–Μικρούτσικου: «Στήν ὑπηρεσία τοῦ ἔθνους»

Τό θιθλίο αὐτό φέρει τόν ὑπάτιτλο «Ζητήματα Ιδεολογίας καί αἰοθητικής στήν ἑλληνική μουσική». Οπως γράφουν στόν πρόλογό τους ὁ Γιάννης Μηλιός κοί ὁ Θάνος Μικρούτσικος, τά κείμενα πού ἀπαρτίζουν τό θιθλίο ἐπιχειροῦν νά προσεγγίσουν τήν Ιδεολογική καί αἰοθητική λειτουργία τής σύγχρονης ἑλληνικής μουσικής καί πιά εἰδικά, τοῦ τραγουδιοῦ. Αναφέρονται στό Ιδεολογικό - αἰοθητικό κλίμα, στό ὁποίο ἐντάσσεται ἡ σημερινή ἑλληνική μουσική, ἀλλά καί στά Ιδεολογικά ἀποτελέσματα πού συντηρεί καί ἀναπαράγει. Επιπλέον ἐντοπίζουν κάποια Ιδεολογικά ὑποσύνολα πού συχνά καθοδηγοῦν τήν καλλιτεχνική δημιουργία, διαμορφώνουν τή μουσική μόδο ἡ ἀκόμα, ὑπαγορεύουν τοὺς οἰσθητικούς κανόνες. Τά τρίο κείμενα τοῦ Μικρούτσικου ἔχουν τοὺς τίτλους «νά τολμάμε τό καινούργιο» - «ἐνάντια στό λαϊκισμό» καί «τάσεις τής ἑλληνικής μουσικής», ἐνώ τά κείμενα τοῦ Μηλιοῦ ἀναφέρονται στά «ριζίτικα» καί ἀναφέρονται στό τραγούδι χωρίς νά τό τοποθετοῦν οἀν τό κύριο ἀντικείμενο τής μελέτης τους. Οπως καταλαθαίνει κανείς πράκειτοι γιά ἑνα θιθλίο μέ πολύ ἐνδιαφέρον. (Εκδόσεις «Ετσιρία νέας μουσικής»).

Σόλ Μπέλλου: «Ἕνας ἀνήσυχος Δεκέμβρης»

Μπήτλς μέχρι τούς θρύλους τού Σούπερμαν, ή δουλειά τού Λέστερ μπορεί νά χαρακτηριστεί άπό έναν εύχάριστο συνδυασμό όπτικών γκάγκς καί κοινωνικού ρεαλισμού.

Στήν πρώτη δεκαετία τής καριέρας του ό Λέστερ είχε πιάσει μέ τίς ταινίες του καί τό πνεύμα καί τό κέφι τής έποχής. Συγκεκριμένα τό «Νύχτα δύσκολης μέρας» καί τό «Χέλπ» παρουσιάστηκαν όταν ή μπητλομανία βρισκόταν στά ύψη, τό «Πώς κέρδισα στόν πόλεμο» σεγκοντάριζε τήν άντιπολεμική κίνηση κατά τού Βιετνάμ, ή «Πετούλια» καί τό «Νάκ» έδιναν ένα καινούργιο χιούμορ. Τώρα ά Λέστερ γύρισε τήν ταινία «Αύτοί πού θρίακουν, αύτοί πού φυλάγουν». Οταν τόν ρώτησαν άν οί ταινίες του έχουν τοπικιστικά πνεύμα, άπάντησε:

–Οχι, δέν νομίζω. Οί ταινίες άντικατοπτρίζουν τήν έποχή τους. Ποτέ δέν άλλάζουν τούς καιρούς καί σπάνια προηγούνται άπά αύτούς. Είναι θαυμάσιοι άντικατοπτρισμοί τής έποχής πού γίνεται κάθε μιά –άκόμη καί καλά βαρόμετρα. Αν στό βαρόμετρο διαβάσουμε αίσιοδοξία ή άπαιαισοδοξία στή θέση τού αίθριος ή θροχερός, τότε οί ταινίες είναι στό σωστό δρόμο.

Καί συνεχίζοντας είπε τά έξής:

–Οί ταινίες άποδίδουν ή κάθε μιά τήν έποχή της. Αλλά άντικατοπτρίζονται έπίσης α' αύτές ή δομή τού γυρίσματος καί ό τρόπος πού έγιναν. Καί στήν δεκαετία μας τό ίδιο γίνεται: αύτά τά αύνδρομο τού «άσε με ήσυχο» φαίνεται καί στόν τράπο πού μπορούμε νά δουλεύουμε αήμερα.

Οταν τόν ρώτησαν άν άναφέρεται στίς διεθνείς χρηματοδοτήσεις, πού έφαρμόζονται τώρα στόν κινημματογράφο καί πάσο αύτές τόν έπηρέασαν στίς ταινίες του, ά Λέστερ είπε:

–Αν δείτε τά φίλμ πού έκανα, θά διαπιστώσετε άτι ποτέ δέν πήρα άγγλικά χρήματα. Ποτέ δέν μού έγινε καμία σοβαρή πράταση άπό άγγλικους οίκονομικούς κύκλους. Η μεγάλη διαφορά πού θλέπω στά 25 χρόνια, πού δουλεύω σέ ταινίες, είναι άτι τώρα χρειάζεται πολύς χρόνος γιά τήν χρηματοδότηση μιάς ταινίας. Παλαιότερα ύπήρχε ένας ύστερικός ρυθμός: τρείς μήνες παραγωγή, τρείς μήνες γύρισμα καί τό φίλμ κυκλοφορούσε. Τώρα χρειάζονται διαδικασίες τριών ετών πρίν άρχίσει κάν ή παραγωγή. Καί άταν τελειώσει ή ταινία, μπορεί νά κυκλοφορήσει μετά ένα χρόνο.

Καί ή πολιτική σκέψη

Συνεχίζοντας πάνω στό ίδιο θέμα ό Λέστερ τάνισε τά έξής:

–Τώρα άν θελήσουμε νά δούμε τά θέμα πολιτικά, τά πράγματα άλλάζουν. Αύτή ή άντίληψη τού νέου συντηρητισμού στήν Αμερική έπηρεάζει άρκετά τή σκέψη καί τό γράψιμο. Αν διηύθηνα ένα στούντιο, θά σκεφτόμουνα πολλά γιά τά μέλλον. Δέν μπορείς νά κάνεις μιά ταινία σάν τό «Κόκκινη αύγή».

Αλλά, άν τά πρόσφατα φίλμ τού Λέστερ δέν είναι τάσο πολιτικά έπηρεασμένα όπως παλαιότερα, δείχνουν ώστόσο μιά διαπεραστική ματιά στήν κοινωνική ζωή. Υπάρχει, παρσδείγματος χάριν, μιά στιγμή στά «Ρομπέν καί Μάριαν» όπου ό Ρομπέν καί ά Λίτλ Τζών, γυρίζοντας άπό τίς σταυροφορίες, γονατίζουν καί κάνουν τόν σταυρό τους, θυμίζοντας έτσι στό κοινο ότι οί Αγγλοι ήταν κάποτε καθολικοί. Στήν ταινία «Μπάτς καί Σάντανς – ό πρώτος κοιρός» ό Λέστερ κάνει έρευνα καί σχόλιο γιά τίς τιμές πού είχον οί σφαίρες. Μέ τέτοιους ύπαινιγμούς χιούμορ καί κοινωνικού προθληματισμού ξεχωρίζουν, οί τοινίες τού Λέστερ, άκόμη καί οί δύο «Σούπερμαν» πού γύρισε. Οταν τόν ρώτησαν άν αύτό τόν διασκεδάζει ά σκηνοθέτης άπάντησε:

–Μού άρέσει. Ποτέ δέν έμαθα ίστορία στά νιάτα μου. Μά τό ίδιο συμβαίνει μέ τήν κόρη μου πού κάνει κανονικές σπουδές, άλλα δέν μαθαίνει ίστορία. Αύτά πού μοθαίνουν είναι άστεία.

Η καινούργια του ταινία

Τό φίλμ «Αύτοί πού θρίσκουν, αύτοί πού φυλάγουν» είναι διαφορετικά κάπώς άπό τά προηγούμενα τού Λέστερ. Η ύπόθεση διαδραματίζεται στίς άρχές τής δεκαετίος 1970-80 καί τό φίλμ θά μπορούσε νά χαρακτηριστεί «έποχής» άλλά, ύπό πολλές έννοιες είναι κάτι παραπάνω άπό μιά άπλή φάρσα. Η ύπόθεση άναφέρεται σέ κλεμμένα χρήματα πού δέν μπορούν νά θρεθούν καί σέ αύτοσχέδιους κλέφτες πού λησταύουν τούς λησταίς μέσα σέ περίπλοκες συνθήκες.

Οταν τού πρωτοέδωσαν νά διαθάσει τό μυθιστόρημα, ό Λέστερ δέν ένθουσιάστηκε, άλλά άργότερα τό κείμενο ξαναγράφηκε άπό τόν Τέρρυ Μάρς. Στή νέα πρότοση νά σκηνοθετήσει τό φίλμ ό Λέστερ άπάντησε θετικά καί έτσι βγήκε μιά διασκεδαστική ταινία μέ κυνηγητά.

Τό έπόμενο σχέδιο τού σκηνοθέτη είναι νά γυρίσει τήν ταινία «Ζούπλεην» πού γράφει ό γελοιογράφος Γκάρυ Τρυντό καί πού άνσφέρεται στούς δημοσιογράφους, πού συνοδεύουν τούς Αμερικανούς προέδρους στά ταξίδια τους.

–Οί δημοσιογράφοι στέλνουν τά κείμενά τους πού έλέγχονται άπό τό γραφείο τύπου καί κόθονται άπό τούς έκδότες. Ετσι τούς δημιουργείται μιά αίσθηση χαμένου κόπου πού άδηγεί στό ποτό. Τό φίλμ παίρνει γιά θάση τά ταξίδια τού Κάρτερ στήν Πολωνία, στήν Περσία καί στό Ασσουάν καί άποτελεί ένα πολύ διασκεδαστικό πολιτικό έργο, γιατί ένώ όλοι θεωρούν τόν Κάρτερ άνάητο, αύτός είναι ό μόνος άνθρωπος πού θέτει στά ταξίδιο του τά θέματα τών άνθρώπινων δικαιωμάτων.

Καί μιό λεπτομέρειο: ό Λέστερ δέν έχει θρεί άκόμη χρηματοδότη γιά τήν τσινία αύτή.

Από τά «Σχόλια τού Τρίτου» τού συνθέτη

Ο Μάνος Χατζιδάκις γιά τό λαϊκό τό μάγκικο καί τό παλιό ρεμπέτικο

Ανάμεσα στά πολύ σημαντικά πράγματα δημιούργησε ό Μάνος Χατζιδάκις σ' αύτόν τόν τόπο είναι καί τό ραδιοφωνικό «Τρίτο πρόγραμμα» πού έδειξε πολλά πράγματα καί – κυρίως – ότι ένας έμπνευσμένος άνθρωπος πολλά μπορεί νά προσφέρει άκόμη καί μέσα στό γενικό χάλι τών ΕΡΤ. Καί, θέβαια, άποτελεί τυπικό έλληνικό παράδειγμα τό ότι ό Χατζιδάκις, άντί νά άναλάθει ύψηλότερες άκόμη πρωτοθουλίες στό ραδιόφωνο καί τήν τηλεόρασή μας, θρέθηκε έξω άπό αύτά. Φυσικά, δέν έχασε ό Χατζιδάκις, άλλά οί ΕΡΤ καί ό κόσμος.

Τώρα, πού τά θυμήθηκα όλα αύτά; Κατ' άρχήν, θέβαια, δέν ξεχνάει ποτέ κανείς τόν Χατζιδάκι, δέν είναι δυνατό. Κι άπό τήν άλλη μεριά ξαναδιάθαζα «Τά σχόλια τού Τρίτου», τόν τόμο μέ τά πεντάλεπτο κείμενά του. Καί ξαναγύρισα στήν άνοιξη τού 1978, έφτά χρόνια πίσω. Καί σκέφτηκα πόσο σωστό θά'ταν νά ξαναδιαθαστούν, νά ξανακουστούν μερικές φωτινές άπόψεις τού διάσημου συνθέτη. Ετσι, χωρίς νά πάρω τήν άδειά του, μεταφέρω σ' αύτές τίς στήλες, ένα κείμενό του πού τιτλοφορείται «Τό λαϊκό, τό μάγκικα καί τό παλιά ρεμπέτικο», πιστεύοντας πώς δέν θά είχε νά τού προσθέτει κανείς τίποτε, τήν άνοιξη τού 1985. Ιδού, λοιπόν, τό εύστοχο κείμενο τού Μάνου Χατζιδάκι:

Τά λαϊκό, τό μάγκικο καί τό παλιό ρεμπέτικο. Τρείς διαφορετικές έννοιες οέ τρείς διαφορετικές λέξεις πού κάθε τόοο τίς μπερδεύουμε καί έννοούμε, νά τίς κάνουμε ένα. Μιά τριάδα πού θρήκε ευθυς άπό την αρχή καί δέν άρνήθηκε ούτε στιγμή τό πρόσωπό του. Φυσιογνωμία έξαιρετικά έντονη, άρπαξε άπό τά μαλλιά τόν μιά όρθόδοξο ύπερρεαλισμό άπά τό «Μανιφέστο» τού Μπρετόν καί τόν ύπότοξε στή δικιά του έκφραστική βούληση, τόν έκανε όργανό του. Θά 'λεγε κανείς πώς ή άνήσυχη καί ριζοσπαστική φύση τού Εγγονόπουλου ώς άτόμου καί ή άνατρεπτική ύπερρεαλιστική τεχνική καί στάση ζωής συναντήθηκαν μέσα σέ μιά εύτυχισμένη σύμπτωση άπό έσωτερική έλξη μιάς φυσιολογικής πιά συγγένειας καί οι ποιητές καί πεζογράφοι) δημιουργούν νέο ψυχισμό, πού δέν εύνοεί κινήματα σόν τόν ύπερρεαλισμό.

Τό σημαντικότερο (κατά τήν πλειοψηφία τής κριτικής) έργο ταύ Εγγονόπουλου, ό «Μπολιθάρ», γράφτηκε στά 1942–43 καί κυκλοφόρησε πρός τό τέλος τής κατοχής, τό 1944. Τό έργο αύτό θεωρήθηκε οάν μιά φωνή άντίστασης, μέ θαθιά έλληνική ρίζα. Γράφει σχετικά ό Κίμων Φράιερ, στό θιθλίο του «Σύγχρονη ελληνική ποίηση»:

«Ο Μπολιθάρ δέν είναι μάνο ό έλευθερωτής τής Νότιας Αμερικής, άλλά καί όλαι οί Ελληνες Βασική σ' αύτή τήν άντλήψη είναι ή πίστη ταύ ποιητή, ότι όσο έθνικότερο είναι ένα παίημα τόσο διεθνικότερο γίνετοι τό θελληνεκές του. «Μπολιθάρ» άναφωνεί μέ έθνική περηφάνια, άλλά μέ παγκόσμιο τόνο, «είσαι ώραίος σάν Ελληνας».

Στόν «Μπολιθάρ» ό Εγγονόπουλος έχει άλλάξει τή μονολεκτική στιχουργική ταυ καί ά στίχος του γίνεται πλατύς, σάν μεγάλες χειρονομίες μέ άνάσα. Παράδειγμα:

«Μέσα άπό τίς μύριες μορφές, πού πήρε κι άφησε διαδοχικά ό Κωνσταντίνος Παλαιολόγος,
Μπολιθάρ είσαι τού Ρήγα Φερλληνικό μαζί καί πανανθρώπινο, μ ένα στέρεο περπάτημα, πού θυμίζει ήρωικό έπος, άνώτερο καί σέ ούσία καί σέ μορφή όπά κάθε άλλο τού είδους του, γιατί σαρκώνει μορφή. Δέν είναι μιά άπλή έκφραση καταστάσεων, πού πηγάζουν άπό τό ύποσυνείδητο, γιά νά εικονίσουν τήν έσώτερη στοιχείωση μιάς ψυχής. Είναι μαζί καί κάτι άλλο: ή συμμετοχή τού πνεύματος, πού ένεργεί δημιουργικά, διαπλάθοντας τά στοιχείο σέ πλάσμα δράματος. Είναι ή κλασική στιγμή τού Εγγονόπουλου, κέντρο, όπου συναθροίζεται καί ένοποιείται ή άλη ύπαρκτού.

Καί ό ίδιος ό Εγγονόπουλας, μέ τήν είρωνία πού χαρακτηρίζει έντονα τήν ποίησή του, λέει γιά τήν τέχνη του: «είθισται νά δολοφονούν τούς ποιητάς» καί όλλού «ή ποίηση καί ή τέχνη δέν μάς βοηθούν νά ζήσουμε, ή τέχνη καί ή ποίηση μάς θοηθούν νά πεθάνουμε» ή τέλος πώς ή ποίηση γράφεται «άπό τήν άλλη μεριά τών άγγελτηρίων θανάτου». Πόση είρωνία, άλλά καί πόσο τραγική, άπά μιά άπό τίς πιά έντονες προσωπικότητες τού κύκλου τών Ελλήνων δημιουργών!

Εύστοχες παρατηρήσεις πού μένουν «επίκαιρες»

ομοούσια γιά τούς νέους τής σήμερον, πού άκούνε Βαμβακάρη μέ τήν ιδια προσήλωση, πού ένας φανατικός άπαδός τής άπερας, άπά καλή οίκογένεια, άκούει «Σιμόνε Μπογανέγκρα» στήν έθνική μας λυρική σκηνή. Καί οί δύο έπικοινωνούν μέ τήν μουσική τόσο, όσο καί έγώ μέ τό ποδόσφαιρο – κι άς μέ συγχωρέσει τό ποδόσφαιρο.

Τό λαϊκό, τό μαγικό καί τό παλιό ρεμπέτικο μοιάζουν μέ τρία ξαδέρφια πού κατοικούνε χρόνια τόνα στήν Αλγερία, τ'αλλο στήν Αταλάντη καί τ' άλλο, τό μικράτερο, στή Μεσοποταμία. Η άν θέλετε στόν Περισσό, έκεί πού τά έργοστάσια φτιάχνουν δίσκους, κάλτσες καί πλαστικά. Καλό είναι, θέβαια, νά τά ξέρει κανείς, νά μήν τά άγνοεί. Περιέχουν μέσα τους πολλές άξιες μουσικές στιγμές ή καί ποιητικές άν θέλετε, μές στήν άφέλεια φυσικά καί τόν πρωτογονισμό τού «λαϊκού». Αλλά γιά τό θεό, πώς ένας νέος σήμερα πού σπουδάζει φιλοσοφία, νομικά ή κι άρχιτεκτονική, έπιτρέπεται νάχει τήν άτελή γγώμη ότι μουσική είναι μερικά συνθήματα ντυμένα σέ άφελείς ήχους, ή πώς άκόμα, ποίηση σημαίνει σχόλια έφημερίδος τάσεων άριστερών, ντυμένα μέ σοθαροφανή μουσικά ίδιοκατασκευάσματα. Δέν θίγω τό θέμο πολιτικά, γιατί δέν είναι αύτός ά στόχος μου. Στό κάτω κάτω αύτοί πού δέν έξυπηρετούν πολιτικές παρατάξεις κι άνομάζονται συνθέτες, έξαντλούνται, οί περισσότεροι, σ' έξαντλημένα κλισέ αίσθηματικής χυδοιολογίας τύπου λαϊκών περιοδικών. Καί ύπάρχει παράδοση, άλίμονο, σ' αύτού τού είδους τά τραγούδια πού συνηθίσαμε νά τ' άποκαλούμε είτε έλαφρά ή έλαφρολαϊκά, ή εύχάριστα – εύγενικά τέλος πάντων – καί πού έχουν την προστασία τής θιομηχανίας, των μεσηλίκων, τών έφημερίδων καί τών άρχών.

Μά είμαι ύποχρεωμένος νά καρφώσω τά άλλα· τά σοθαρά – πού μόνο σοθαρά δέν είναι. Αύτά πού περιέχουν «νοήματα τού καιρού μος» – πού ούτε νοήματα περιέχουν, ούτε καί στόν καιρό μας άνήκουν. Γιατί τό λαϊκό, στήν συνειδητή του περιοχή είναι άθροισμο. Πρόσωπα πολλά, μόζες, γήπεδα, άλλαλαγμός, συνθήματα, ηλεκτρισμός, καί είς τό θάθος, πλήξη.

Ενώ τό μάγκικο είναι μεράκι, πρόκληση κι άντίδραση, τριαντάφυλλο στό πέτο, θορύ τό θάδιομα, παράδοση τό σκοτεινό τού θλέμμοτος, καί ή καχυποψία καί ή τολμηρότης... Μά είς τό θάθος, άθλιότης. Τέλος καί τό παλιά ρεμπέτικα, είναι μιά δάφνη, ή ένα άχλάδι, είναι θραχνάδα, κάμπος κι άδυρμός, είναι κατήφεια θαρυσήμαντη, μαγεία ξεθωριασμένη, σώμα γυμνά σ' ένα ντιθάνι, μιά μελωδία νά καίγεται άπ' τό πολύ λιθάνι. Είναι παράδοση μικρής άξίος καί ή έπιμονή σ' αύτήν, θρίαμθος άφελείας καί ντροπής. Πάλι ζητώ συγνώμη άπό τούς έρευνητές. Τόση προσπάθεια, τόση συλλογή, πάθος στή λεπτομέρεια καί στήν καταγραφή, γιά ένα άποτέλεσμα άφελές; Καί σωματεία καί έπιχορηγήσεις καί προδιαγραφές καί άνοκοινώσεις καί γιορτές, όλα γιά τό ρεπέτικο, γιά τήν ψυχή τού Ελληνα – πού «μάγκας έγεννήθηκε καί θ' άποθάνει μάγκας». Φυσικά, κατά τήν άντίληψη τών... «είδικών».

Από τή μιά λοιπόν, ή ρεμπετολογία μέ τήν άμάθεια καί τή ραθυμία τών νεοραν διανοουμένων. Από τήν άλλη ή γεροντοκρατία καί τά συμφέροντα, πού έννούν νά μονοπωλούν τήν μεγάλη μουσική καί νά τήν τουτίζουν μέ ντόπια πράσωπα, άνυπόληπτα καί άπωθητικά.

Καί τέλος, ό παραδοσιακός καί χρωματισμένος αίσθηματισμός τών έλαφρολαϊκών μας τραγουδιών, άπά συνθέτες, στιχουργούς καί σωματεία, πού έννοούν, χωρίς ντροπή, νάχουμε γνώμη γιά τήν πολιστική πορεία τού έθνους καί νά έννοούν νά τήν έπιθάλουν διά παντός μέσου, νομίμου καί παρανόμου.

Κάποτε είχα πεί πώς τά ρεμπέτικο τότε, ήτον προκλητικό γιά τούς άστούς. Αλλά γιά ποιούς άστούς; Οχι γι' αύτούς πού κατοικούνε σήμερα στήν Αθήνο καί πού έχουν μεταναστεύσει άπό τήν ένδοχώρα, μέ διαθατήρια «θιαίως άποκτηθέντα» γιά τήν πρωτεύουσα. Γιατί γι' αύτούς τούς σύγχρονους άστούς, πού συντηρούνε μέ πάθος καί δημοσιότητα πολιτιστικά κέντρα μπουζουκιών καί σπασμένων πιάτων, δέν είναι πρόκληση τά μάγκικα καί τά ρεμπέτικα. Είναι καταγωγή. Σάν παραμύθι τής γιαγιάς πληκτικό καί άσυγχρόνιστο μέ τούς καιρούς τούς τωρινούς, τούς «άπολευθερωμένους», γεμάτους όπά άδυναμίες, άμαρτίες καί εύκολα πλούτη. Γιά τούς άστούς πού έγώ μιλούσα, είχανε μιά παράδοση τουλάχιστον τριών – τεσσάρων γενεών καί συντηρούσαν, έστω καί τυπικά, τελετουργίες εύγενικών κληρονομιών. Καί άποζητώ μέ νοσταλγία τήν πρόκληση πού θά μπορούσα νά δημιουργήσω, παίζοντας σ' ένα φωνογράφο τραγούδια σάν τήν «Συνεφιασμένη Κυριακή» ή σάν τό... «Ανοιξε, άνοιξε γιατί δέν άντέχω». Τραγούδια ήχογραφημένα άπό μουσικούς πού δέν είχανε ξάδελφο τόν Μπόχ ή τόν Μπετόθεν, άλλά τόν Λάμπρο τόν Κουτελιανά καί τόν Θανάση τόν Στυφό άπό τήν Θάσο.

Τά «λαϊκά» σημαδεύει τόν χρόνο καί περιφρονεί τούς έρασιτέχνες τής κουλτούρας.

Τό «μάγκικο» πάλι, έγινε θιομηχανικό ντύσιμο άκριθής κατασκευής, πού χρηματοδοτεί πολυτελή καταστήματα στήν όδά Τσακάλωφ.

καί τό «παλιό ρεμπέτικο», έγινε άφίσα, μυροπωλείο ινδικών άρωμάτων, πέρασμα πληκτικών ένηλίκων καί νεαρών κολυμθητών, οκοτεινό μαγαζί άπου ένεδρεύει ή δριζόντια πτώση καί ή έξουθένωση πτηνών καί ποιητών.

Τό κείμενο έχειήμερομηνία Κυριακή 14 Μαΐου 1978. Αλλά μπορούσε κάλλιστα νά είχε γραφτεί τώρα. Η εύστοχίο τού Μάνου Χατζιδάκι διαπερνά την έπταετία πού μεσολόθησε άπό τότε καί θρίσκει τήν ούσία τών πραγμάτων.

Γράφει καί έπιμελείται ό κ. Νίκος Μπακόλας

Σόλ Μπέλλου: «Ενας άνήσυχος Δεκέμβρης»

Από τούς πιό καλούς μεταπολεμικούς πεζογράφους της Αμερικής, ά Μπέλλου, πού έχει τιμηθεί μέ θραθείο Νόμπελ, άφηγείται τήν ίστορία ένός ζεύγους έπιστημόνων τού Σικάγου, πού πηγαίνουν στήν άνατολική Εύρώπη, γιά νά έπισκεφθαύν αέ νασοκομείο, ήμιαναίσθητη τή μητέρα τής κυρίας. Καθώς προσπαθούν νά τά θγάλουν πέρα μέ την τοπική γραφειοκρατία, τούς έρχονται δυσάρεστες είδήσεις άπό τό Σικάγο. Νέγροι κακοποιοί έχουν δολοφονήσει φοιτητή τους, κάποια άρθρα τους δημιαυργούν ΙΑχυρούς έχθρούς, ένας φίλος παιδικός τούς άπογοητεύει. Ετσι τό ταξίδι τους γίνεται ένας άσφυκτικός έφιάλτης πού ό Μπέλλου τάν παρουσιάζει μέ μαγεία καί άρτια τεχνική, δίνοντας ένα νέο είδος θρίλερ. Ο αυγγραφέας τού «Μετέωρου άνθρώπαυ», άποδεικνύει πάλι ότι είναι ένας άπό ταύς πιό σημαντικούς καί δυνομικούς Αμερικανούς συγγραφείς τού καιρού μας. Τά θιθλία έχει μεταφράσει ό Γιάννης Κωστόπουλος. (Εκδόσεις «Ψυχογιός»).

Ερμαν Εσσε: «Νάρκισσος καί Χρυσόστομος»

Ακόμα ένα άπό τά σημαντικά θιθλία τού Γερμανού «νομπελίστα» μεταφρασμένο άπό τήν Ντ. Τζώρτζη. «Γκόλντμουντ έσύ δέν είσαι έγώ, όπως έγώ δέν είσαι έσύ», λέει ό Νάρτσις, ό άλλος έαυτός του τού Γκόλντμουντ καί τό ίδιο φαίνεται νά λέει ό Εσσε στόν Εσσε. (Εκδόσεις «Νεφέλη»).

Ντομινίκ Σιμονέ: «Τί είναι οίκολογία;»

Ο τίτλος θέτει τό θέμα. Η λέξη «οίκολογία» έμφανίστηκε στά λεξιλόγιό μας τά τελευταία χρόνια, άλλά τώρα πιά πήρε σημαντική θέση στό λεξιλόγιό μας καί στή ζωή μας. Ολο καί περισοότερο συνηθίζουμε νά χαρακτηρίζουμε μερικές άπά τίς πράξεις μας ή μερικές άπό τίς ένέργειές μας ώς «οίκολογικές». Καί τόν τελευταίο καιρό έμφανίζονται καί στά πολιτικό προσκήνιο «οίκολόγοι», πού προκαλούν ή προθληματίζουν. Στό μικρό θιθλίο τής Σιμονέ, πού μετέφρασε ό Φοίθος Γισμπίνος τοποθετείται τό θέμα στίς σωστές του θάσεις καί δίνονται, αύτόματα, άπαντήσεις σέ πολλά έρωτηματικά πάνω στό θέμα «οίκολογία». Εκδόσεις «Νέα Σύνορα»).

Τόμας Μάν: «Τριστάνος»

Η τελείωση τού έρωτα στό θάνατο καί ή ίδέα τής αίώνιας νύχτας, πού λύνει μέ μουσική τούς δεσμούς καί συντρίβει τά δεσμό τού φωτός άπελευθερώνοντας τούς άνθρώπους άπό την ψεύτικη χαρά τής «ζωής», δίνοντάς τους τήν έσωτερική γαλήνη πού έπιδιώκουν, είναι τά θασικά στοιχεία αύτού τού παράξενου θιθλίου τού Τόμας Μόν. Τό θεωρούσε «νουθέλα» καί ίσως έτσι νά είναι. Εκείνο, ώστόσο, πού μπορεί νά θεωρείται θέθαιο, είναι πώς τό έργο άποτελεί ένα «μέσο» γιά νά έκθέσει ό συγγραφέας ύψηλότερες καί πιό μύχιες σκέψεις γιά ούσιαστικά στοιχεία τού άνθρώπινου θίου. Η μετάφραση τού «Τριστάνου» είναι τού Κυριάκου Κεντρωτή. (Εκδόσεις «Υψιλον»).